

Háború és emberség

Sokan nem tudjuk, mikor lépünk rá arra az útra (ha egyáltalán rálépünk), amin lépdelve végül maradandót alkotunk a világ számára. Úgy gondolom Szappanyos Tamás sem tudta, hogy élete művét kezdi el írni, mikor 1942-ben tanító nénije által adott feladatként kezdte meg az első naplóját, ami azóta több mint 20 ezer oldalas kéziratná nőtt.



1. ábra Tomi naplóírás közben

1935-ben született tősgyökeres józsefvárosi értelmiségi családban. A Baross utca 30 szám alatt nevelkedett műfordító édesanyja és bíró édesapja egyetlen gyermekeként. Ő az anyai nagypapám és ez az ő története, a családunk története.

A nagypapámtól szóban hallott és a naplójában fiatalon lejegyzett történetekből válogatok, melyek az 1944-es 1945-ös évet ölelik fel. Igyekszem átadni az üzenetet, amit ezekből kiolvasok embertelen körülmények közötti emberségről, tiszteletről és összetartásról.

A II. világháború eseményeinek hatása a Baross utca 30 és környéke számára egészen máshogy alakult volna a Szappanyos család nélkül.



2. ábra Dr. Szappanyos Géza és Brodszky Erzsébet 1926-ban. Családi gyűjtemény

A sztálingrádi csata után dédnagypapám, Dr. Szappanyos Géza megjósolta, hogy "Józsi bácsiék nemsokára itt lesznek." - Joszif V. Sztálinra gondolt. (T. Szappanyos 2017) Emiatt kezdte el a rendkívüli nyelvérzékkal megáldott dédnagymamám, Brodszky Erzsébet hatodik idegennyelveként tanulni az orosz, amelyet folyékonyan beszélt, mire 1944-ben az orosz csapatok bevonultak Budapestre. (O. Szappanyos 2017)

Az 1944-45-ös tanév szeptemberében, a korábbi évektől eltérően, nem kezdődött meg az tanítás. Az év végi bizonyítványban csak áthúzták a félévi értesítő ezen évi oldalát. (Naplókönyv, 1944. október 26.) Sokan igyekeztek a házi tanítást megszervezni egymás között, ami a gyakori kis- és nagyriadók miatt sokáig nem valósulhatott meg. A lakások és pince közötti járkálást gyorsan felváltotta az állandó lent tartózkodás, mely számtalan sakkmérkőzésnek szolgált helyszínül (Naplókönyv, 1944. november 3.). Novemberben megkezdődött a tanulás, nagypapám unokatestvérével, Évikével német helyett oroszul tanult, természetesen dédnagymamámtól. A cirill betűk írását azok olvasásának gyakorlása követte. (Naplókönyv, 1944. november 12.) A 20 év körüli tanítónénitől, Luca nénitől négyen tanultak kétnapi rendszerességgel Lacikáéknál. (Naplókönyv, 1944. november 30.)

Az orosz, mint ember

A háború utolsó évéhez közeledve egyre többször akadt dolga a Baross utca lakóinak a megszálló orosz katonákkal. December 15-én bejöttek a 30-as szám alatt álló házba, ahol januárig kettő parancsnokság is volt. Egy bő hónappal később két katona, azzal állított be, hogy tud-e valaki varrni. A lakók mindent megmozgattak, hogy eleget tudjanak tenni a kérésnek. A dédnagymamám elszaladt szabóért, az egyik szomszéd házban élő néni adta a cérnát, a katonák pedig nagy kofferekben hozták az anyagot és a bélést. A munkáért cserébe Szasa és Iván (a két katona) káposztalevest, borsólevest, kenyeret és néha kakaót hoztak, délutánonként pedig meleg teát és cukrot. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. január 22.) Kis idő elteltével már három szabó dolgozott szorgosan a katona nadrágokon és mundérokon¹. Az egyik nap Szasa cukrot ígért a szabóknak, szavát megtartva egy nagy batyuval hozott is. Kevéssel ez után a fenti lakó, Tomaschek néni sírva lépett be a lakásba férje kíséretében. Kétségbeesettsége csak fokozódott mikor meglátta a 24 személyes abroszát ketté hasítva, immár „cukortartóként”. Kiderült, hogy Szasa a fizetségként szolgáló cukrot Tomaschekéktől (is) hozta. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. január 25.) Ez után sokáig nem jelentkezett, szégyellte magát. Iván viszont hosszú estét töltött a család negyedik emeleti lakásában fényképeket nézegetve.

Iván aknavető, a tüzéségüket Budára helyezték, s két napi éhezés és kialvatlanság után a konyhánkat találta megfelelő helynek a csizmája megszáritásához. Annyira elfáradt volt, hogy a széken ülve elaludt, így a konyhában készítettek neki ágyat. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. január 27.) Két nappal később egy társa kíséretében támolygott be ismét a lakásba, majd eszméletlenül összeesett. Dédnagymamám és az orosz katona is orvosért indultak, de sokára találtak olyat, aki hajlandó volt segíteni. A felfokozott hangulatban a bajtárs még a revolverét is elővette, habár nem a jelenlévők fenyegetésére, csak aggodalma kifejezésére. Iván állapotán

¹ A mundér katonai egyenruha; egységes öltözet, amelyet egy hadsereg tagjai viselnek.

egy morfium injekció segített, ami után gyorsan elaludt. Mikor fölébred, elmesélte, hogy erőszakkal itattak vele szeszes italt, amit élete 28 évében sosem fogyasztott. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. január 29.)

Szasa és Iván csak egyikei voltak a hirtelen felbukkanó orosz katonáknak. Január végén négy katona érkezett a Szappanyos családhoz Kispestről. Hoztak szalonnát, kenyeret és egy üveg Törley pezsgőt. Dédnagymamám társaságában ettek-ittak, az egyikük fényképeket mutatott otthon maradt lányairól, majd kezet fogtak és továbbálltak. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. január 28.)

Dédnagymamám nyelvtudásának gyorsan híre ment. A Baross utca 34-be orosz parancsnokság költözött és gyakran hívták őt oda tolmácsolni. Egyik alkalommal a kapitány azért hívatta, mert az embereit udvariatlanul fogadókat szerette volna megdorgálni. A tolmácsolás végére úgy megismerkedtek, hogy este náluk vacsorázott. A kapitány 5 évig volt bűvész egy cirkuszban, ezt mindjárt mutatványokkal is bizonyította. Nagypapámnak egy trükköt is megtanított. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945 március 29.)

Brodzsky Erzsébet nyelvtudásával az orosz katonákat és azokat a magyar honfitársait is segítette, akik hozzá fordultak. Közbenjárására kapott az egyik szabó ételt és meleg szobát, ahol a munkát végezhetette. Az egyik lakó tolmácsolási segítségéért konzervet ajánlott. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. február 3.) Máskor két katonának segített szállást találni, melyért egy friss fehér kenyér volt a jutalma. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. február 11.)

Nagypapám unokabátyja, Geröci orvosnak tanult, ennek okán egészen más élményeket szerzett a katonákkal, mint a dédnagymamám. Egy alkalommal orosz katonákat kellett operálnia fájdalomcsillapító nélkül, miközben revolvert szegeztek a mellkasának és a sebesült ordítására a levegőbe löttek fegyvelmezés képpen. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. február 5.)

Április közepén Kató néni lélekszakadva kereste dédnagymamámat, mert az oroszok miután elfoglalták az udvart, ki akarták tenni őket a lakásukból. Az egyezkedés eredményeként Kató néni és még egy mérnök bent maradhattak a házban. A kijárási a hosszútávú megoldást az egyik fürdőszoba falára vágott lyuk jelentette, amin keresztül a szomszéd lépcsőházba lehetett jutni. Amíg ez elkészült bejutni a pincén keresztül lehetett, ahol egy szűk folyósón át egy kis lyukon kellett átbújni, így lyukadhattak ki a Múzeum utcában. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. április 17.)

Idegen vendég

Egyik este dédnagyapám egy fiatal orosz tiszt kíséretében tért haza, akit éjszakára hozzájuk szállásoltak be. Elmesélte, hogy ő festőművész és már 3 éve, 18 éves korában besorozták. Hamarosan hazaindul, mert harcképtelen egy fejlövés miatt. Azon gondolkodott, mit fog szólni édesanyja a hazatéréhez, mivel a sérülését követően már megkapta halálhírét. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. március 26.)

Március végén új lakó érkezett egy fiatal orosz tiszt személyében. Nikolájnak hívták és még aznap a nagyapám és anyukája társaságában útnak indult, hogy megkeresse Budán az egyik női rokonát. Mikor megtalálták Jungert Arnoltnét egy rövid beszélgetés után kiderült, hogy

orosz származása ellenére nem ő a keresett rokon, de a követségi altiszt lehet, akit kerestek. Másnap az orosz tiszt Kispesten meg is találta rokonait. A családornál töltött idő alatt hamar megkedvelték egymást, Nikoláj otthonosan mozgott a lakásban. Ha nem voltak otthon, hogy beengedjék, akkor a szomszédok megrökönyödésére az előszobaablakon mászott be. A házkörűli teendőknél is segítségére volt a dédnagymamámnak. Aprófát vágott, este lámpával kísért a házban közlekedőket és párnákat rakott a háta mögé a vendégségbe érkező üknagymamámnak. Ha vele együtt mentek valahova majd fél órán át kefélt a dédnagymamám kabátját. Amikor a várból hazafele jöttek a tiszt kiességével törölte le a dédnagymamám cipőjét, mondván: „egy dáma nem járhat poros cipőben.” A dédnagyapámékat megtanította egy tablonett nevű kártyajátékra, amit esténként játszottak. Nikoláj 9 napig lakott a családornál, amikor elkeseredésére ismét a frontra hívták, pedig már négyszer megsebesült. Megcsókolta dédnagyapámát és megígérte, hogyha életben marad, mindenképp visszamegy hozzájuk. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. március 29.)

Egyik nap öt orosz katona érkezése okozott nagy ijedelmet a házban. Lujzi néni előszobájában telepedtek le a sok borral és sörrel, amit magukkal hoztak. Dédnagymamám lesétált a lakásba és megállapította, hogy csendesesen beszélgetnek, de egy lakó mégis beszólt a parancsnokságra miattuk, és az őrzőigazgatója után már csak ketten akartak Lujzi néninél maradni. A lakás azonban erősen túlszűfolt volt, minden szobában más család lakott. Ezért dédnagymamám meghívta őket magukhoz, amit elfogadtak. Illedelmesen viselkedtek, reggel megköszönték a vendéglátást és ígéretet tettek, hogy hazafele menet meglátogatják őket. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. április 12.)

Július végén váratlanul betoppan Nikoláj, dédnagymamám meghívta ünnepi vacsorára. Fehér abrosszal és ezüsttel terítette meg az asztalt, vendégük tiszteletére még bort is ittak. Az elmúlt hónapokban a fiatal tiszt járt Bécsben, Badenben, Berlinben, Prágában és Pozsonyban. Két napot töltött csak Pesten (amiből egyet a családomra áldozott), azután vissza kell mennie Badenbe. Késő éjjelig játszottak tablonettet, amikor már nem járt a villamos, ezért Nikoláj ott maradt éjszakára. Másnap reggel Brodszky üknagymamám látogatta meg a családot, az orosz tiszt kézzel köszönt neki. Mielőtt Nikoláj elment, szokásához híven megígérte, hogy ha ismét Pesten lesz, meglátogatja a családot, sőt a feleségét is elhozza. (Szappanyos, T., Naplókönyv, 1945. július 26.)

1946

Február elején megérkezett Nikoláj, pár napot tervezett maradni. Rajta kívül az amerikai származású Elsie néni és Bill a család vendége volt. Akkor négyféle nemzetiségű ember volt egy fedél alatt. Az egyik szobában Bill, az angol őrmester, a másik szobában Nikoláj, az orosz százados foglalt helyet. Guszti bácsi (Gerőci nevelő apja, Dr. Merényi Scholtz Gusztáv magyar ezredes) pedig ide-oda járkált közöttük, míg Nikoláj hajlandó nem volt egy asztalhoz ülni az angollal. A „szövetségeseink” másnap már ott tartottak, hogy Bill meghívta Nikolájt a misszióba. Másnap délelőtt a főzésből mindenki kivette a részét. Nikoláj és Bill hámozták a krumplit, később Bill edényeket törülgetett, Nikoláj pedig fűtőspecialistának nevezte ki magát és buzgón

kezelte a tüzet. Közben szép orosz dalokat énekelt. Azután Bill és Nikoláj karonfogva mentek le a pincébe fáért. Ilyen nagy lett a barátság.

Nagypapám elmeséléséből és feljegyzéseiből azt értettem meg, hogy a háború szörnyűségei közepette is voltak emberek, nem is kevesen, akik nem bántották, de segítettek egymást. Szerencsés vagyok, hogy nagypapámon keresztül őseimtől az emberségre és segítségnyújtásra kaptam jó példát.

Irodalomjegyzék

Szappanyos, Orsolya. *Brodzsky Erzsébet.* 2017.

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Brodzky_Erzs%C3%A9bet.](https://hu.wikipedia.org/wiki/Brodzky_Erzs%C3%A9bet)

Szappanyos, Tamás. Facebook: Naplókönyv - Szappanyos Tamás, 2017.

Szappanyos Tamás. *Naplókönyv.* Budapest: Kairosz Kiadó, 2015.

Ábrajegyzék

1. ábra Tomi naplórás közben 1
2. ábra Dr. Szappanyos Géza és Brodzky Erzsébet 1926-ban. Családi gyűjtemény 1